ΗΣΚΙΟΣ*

Ἡ λέξις *ἤσκιος* τὴν σκιὰν κυρίως σημαίνουσα, συνωνυμεῖ καὶ πρὸς τὴν λέξιν *στοιχειό*, ἔχουσα ὅμως εὐρυτέραν ταύτης σημασίαν, διότι λαμβάνεται πρὸς δήλωσιν πάσης δαιμονικῆς ἐπιφανείας, ὡς καὶ τἆλλα συνώνυμα τοῦ στοιχειοῦ ζώδια, *ζούζουλο* κττ. Εἶναι δὲ αὐτὴ ἡ ἀρχαία λέξις *σκιά*, σχηματισθεῖσα καὶ μεταπλάσασα τὸ γένος εἰς ἀρσενικὸν κατὰ συνεκδρομὴν πρὸς τὸ *ἥλιος*. *Ἤσκιος* σημαίνει καὶ τὴν σκιὰν καὶ τὸ νυχτερινὸν φάσμα, εἶναι δὲ κοινοτάτη ἁπανταχοῦ τῆς Ἑλλάδος ἡ χρῆσις τοῦ ὀνόματος ἐν τῇ ἐννοίᾳ ταύτῃ· τὴν αὐτὴν δὲ ἔννοιαν εἶχε καὶ ὁ κατὰ τοὺς μέσους χρόνους ἐνίοτε ἀπαντῶν τύπος τοῦ οὐδετέρου τὸ *σκίον*[1]. Τὸ ἐκ τούτου παραγόμενον ρῆμα *ἠσκιώνομαι* σημαίνει πάσχω ἐξ ἐπηρείας δαίμονος, συνωνυμοῦν πρὸς τὸ *λαβαίνω* ἢ *λαβώνομαι*[2], ἐπίσης σημαίνει νοσῶ, ὡς κοιμηθεὶς ὑπὸ τὴν σκιὰν στέγης[3], ἢ ὑπὸ τὴν σκιὰν δένδρου ἔχοντος *βαρὺν ἤσκιον*, ἕνεκα δαιμονικῆς ἐπηρείας (ὁποῖα θεωροῦνται ἡ καρύα, ἡ συκῆ καὶ ἄλλα τινά). Τὸ δὲ οὐδέτερον *ἤσκιωμα* ἔχει καὶ ἐνεργητικὴν καὶ παθητικὴν σημασίαν, δηλοῦν καὶ τὸν προξενοῦντα τὸ κακὸν δαίμονα, τὸν *ἤσκιο*[4], καὶ τὸν παθόντα ἐκ τούτου. *Ἤσκιος* λέγεται προσέτι ἐπιδημική τις νόσος τῶν αἰγῶν, ἐκ τοῦ προξενοῦντος βεβαίως ταύτην δαίμονος[5]· πρὸς δὲ τούτοις τὸ ἐν τῷ προσώπῳ τοῦ ἀνθρώπου ἐμφαινόμενον ἦθος αὐτοῦ, ἡ ἐγκατόπτρισις τρόπον τινὰ τῆς ψυχῆς εἰς τὸ πρόσωπον· οἷον *ἔχει καλὸν ἤσκιο* (=ἡ ὄψις του διαθέτει εὐμενῶς τὸν βλέποντα), *τὸν πῆρα ἀπὸ καλόν, ἀπὸ κακὸν ἤσκιο* (= διετέθην εὐμενῶς ἢ δυσμενῶς πρὸς αὐτόν). Ὁ ἔχων *καλὸν ἤσκιον* λέγεται καὶ μονολεκτικῶς *ἠσκιωτικὸς* (ἐν Ἠπείρῳ). Καὶ τὸ ρῆμα *σκιάζω* ἔχει καὶ τὴν ἀρχαίαν σημασίαν (ἀόρ. ἐσκίασα) καὶ τὴν τοῦ φοβίζω (ἀόρ. ἔσκιαξα)· παθ. σκιάζομαι, σκιάχτηκα= φοβοῦμαι, ἐφοβήθην[6]. Ἡ δὲ δη-

---

* Ἐδημοσιεύθη εἰς περ. Ἡμερολόγιον Ἐθν. Φιλανθρωπικῶν Καταστημάτων ἐν Κων/λει, ἔτ. 1(1905), σ. 419-421.

1. «Ἐλέησον τὸν δοῦλόν σου ὁ δεῖνα ἀπὸ τὸ δαιμονικὸν σκίον ὁποῦ ἔχει» (Περὶ τοῦ ἀδελφικοῦ, ἐκ κώδ. τοῦ ΙΣΤ´ - ΙΖ´ αἰῶνος ἐν Vassiliev, Anecd. Graecobyz., σ. 336).

2. Βλ. καὶ Ζωγράφειον ἀγῶνα, σ. 14.15.192 (Ἠπείρου).

3. Ζωγράφειος ἀγών, σ. 15 (Ἠπείρου). Ἀθηνᾶ, ἐν Ναυπλίῳ 1831, σ. 107 (Στερεᾶς Ἑλλάδος). Πρβλ. Ἐφημ. Φιλομ. 1857, σ. 296. (Στενήμαχος, τὸ ρῆμα *οὐραντῶ*, *οὐραντίζω*).

4. *Ἠσκιώματα* τὰ ἐξωτικὰ ἐν Ἠπείρῳ (Ζωγράφειος ἀγών, σ. 42).

5. Βαλαωρίτου, Ποιήματα, τ. Β´, σ. 527.

6. Βλ. Κοραῆ, Ἄτακτ., τ. Δ´, σ. 510. Ἐν Βούᾳ τῆς Καλαβρίας τὸ *σ'άζομαι* σημαίνει εὑρίσκομαι ἐν σκιᾷ καὶ φοβοῦμαι (Morosi ἐν Archivio glottologico italiano, τ. IV, σ. 51).

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

μώδης παροιμία *φοβᾶται καὶ τὸν ἤσκιο του*[7] ἐπὶ τῶν δειλοτάτων λεγομένη, ὑποδηλοῖ ὅτι ὁ δειλὸς ἐξ ὑπερβολῆς φόβου νομίζει ὅτι διατρέχει καὶ ἐκ τῆς ἰδίας αὐτοῦ σκιᾶς τὸν κίνδυνον, ὃν οἱ ἄλλοι φοβοῦνται ἐκ τῶν *ἤσκιων*. Ἀλλ' ἐμφαίνει ἐπίσης ὅτι ὑπῆρχε δοξασία, μὴ πιστευομένη πλέον, ὡς παιδαριώδης, καθ' ἣν ἡ σκιὰ τοῦ ἀνθρώπου εἶναι ὂν ὑπερφυσικὸν αὐτοτελές, αὐτὴ ἡ ψυχή, δυναμένη καὶ νὰ βλάψῃ εἰς ὃν ἀνήκει. Ἡ δοξασία δ' αὕτη καταφαίνεται σαφῶς ἐν τῇ συνήθει ἐν Μακεδονίᾳ νουθεσίᾳ τῶν μητέρων πρὸς τὰ τέκνα των: *Μὴν περγελᾷς τὸν ἤσκιο σου, γιατὶ θὰ σὲ πλακώσῃ*[8].

Αἱ λέξεις *στοιχεῖον* καὶ *σκιὰ* ἦσαν ἀνέκαθεν συνώνυμοι. Παρὰ τῷ Ἀριστοφάνει (Ἐκκλησ. 651), ὅπου τὸ πρῶτον εὑρίσκεται, ἡ λέξις στοιχεῖον σημαίνει τὴν σκιὰν τοῦ ἀνθρωπίνου σώματος. Ἐσήμαινε μὲν πιθανώτατα ἡ λέξις κατὰ τὸν Ε΄ π.Χ. αἰῶνα καὶ τὸ γράμμα τοῦ ἀλφαβήτου, ἀλλὰ κατὰ σύμπτωσιν δὲν περιεσώθη κείμενόν τι ἔχον αὐτὴν εἰς ταύτην τὴν σημασίαν. Καὶ εἰς συγγραφεῖς τοῦ Δ΄ αἰῶνος κεῖται ὄχι σπανίως ἡ λέξις στοιχεῖον εἰς δήλωσιν τῆς σκιᾶς[9]. Τοῦ λόγου δὲ ὄντος περὶ προσδιορισμοῦ τῆς ὥρας τῆς ἡμέρας, ἀδιακρίτως γίνεται χρῆσις εἰς μεταγενεστέρους συγγραφεῖς τῶν λέξεων στοιχείου καὶ σκιᾶς[10]. Καὶ ἐν τῇ καθ' ἡμᾶς γλώσσῃ εἶναι συνώνυμα τὰ ὀνόματα *στοιχειὸ* καὶ *ἤσκιος*· τοῦτο δὲ καταφαίνεται καὶ ἐκ τῶν συνθέτων· *ὁ ἀλαφρόσκιωτος* (ὁ ἔχων ἐλαφρὸν τὸν ἤσκιον, ὁ δυνάμενος νὰ βλέπῃ τὰ εἰς τοὺς ἄλλους ἀφανῆ στοιχειὰ καὶ ἐξωτικὰ) ἐλέγετο ἐν παλαιοτέροις χρόνοις *ἐλαφρόστοιχος*[11] (καὶ ὑπὸ τῶν Κυπρίων *λέγεται νῦν ἀλαβροστοισ'ειώτης*[12]). Ὁ δὲ *βαρύσκιωτος* ὑπὸ τῶν Κυπρίων λέγεται *βαρυστοισ'ειώτης*.

Προσέλαβε δὲ ἡ λέξις *ἤσκιος* καὶ τὴν ἄλλην σημασίαν τοῦ συνωνύμου *στοιχειοῦ*, τὴν τῆς ἀπολελυμένης τοῦ σώματος ψυχῆς ἢ τοῦ νυκτιπλανοῦς δαίμονος. Εἰς τοῦτο δὲ τὰ μάλιστα συνετέλεσεν ἡ ἀπὸ τῶν παλαιοτάτων χρόνων ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων καὶ τῶν Ρωμαίων καὶ πλείστων ἄλλων λαῶν συνταύτισις τῆς σκιᾶς πρὸς τὴν ψυχήν. *Σκιὰ* ἑλληνιστὶ καὶ umbra λατινιστὶ ἐσήμαινε καὶ τὴν ψυχὴν τοῦ τεθνεῶτος[13]. «Κατθανὼν δὲ πᾶς ἀνὴρ | γῆ καὶ σκιά» λέγει ὁ Εὐριπίδης[14]. Αὐτὸς δὲ ὁ θάνατος κατ' εὐφημισμὸν ἐνίοτε λέγεται *σκιά*[15]. Τὴν

---

7. Βλ. τὰς ἐμὰς Παροιμίας, λ. φοβᾶμαι 34, ὅπου ἀναγράφονται καὶ αἱ ἀρχαῖαι καὶ αἱ ἐν ἄλλαις γλώσσαις παράλληλοι.

8. Μ. Χατζῆ Ἰωάννου, Θερμαΐς, σ. 34.

9. Diels, Elementum, σ. 60.

10. Βλ. Ἡσύχ., λ. δωδεκάποδος· δεκάπουν στοιχεῖον· ἑπτάπους σκιά. Σουΐδ., λ. δεκάπουν σκιάν· δεκάπους σκιά. Σχολ. Ἀριστοφ. Ἐκκλ. 651. Πολυδ. Δ΄ 44: «τῇ σκιᾷ δ' ἐτεκμαίροντο τὸν καιρὸν τῆς ἐπὶ δεῖπνον ὁδοῦ, ἣν καὶ στοιχεῖον ἐκάλουν».

11. Σολωμονική, Ἐθν. Βιβλιοθήκης φ. 20 β. Ἱστ. ἑταιρ. φ. 31α. 31β.

12. Λουκᾶ, Λεξιλόγιον, σ. 25. Φιλολογ. ἐπισκέψεις, σ. 4-5. Σακελλαρίου, Κυπριακά, τ. Β΄, σ. 438 *(ἀλαφροστοιχειώτης)*, σ. 486 *(βαρυστοιχειώτης)*.

13. Βλ. Roscher, Lex. d. Myth., τ. II, σ. 240. Nägelsbach, Homer. Theologie ²VII 25, σ. 398 κέ. Πρβλ. Roscher ἐν Jahrbücher f. class. Philol., 1892, σ. 703 κέ.

14. Ἀπ. 536 Nauck (Στοβ., Ἀνθολ. ϛΗ΄, 4. ΡΚΑ΄, 25).

15. Ἡρώνδ. Α, 18. Crusius, Untersuchungen zu den Mimiamben des Herondas, σ. 5.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

συνταύτισιν δὲ τῆς ψυχῆς πρὸς τὴν σκιὰν προϋποθέτει τὸ ὑπὸ πολλῶν Ἑλλήνων συγγραφέων ἀναφερόμενον μύθευμα, ὅπερ ἐξ ἀσιατικῶν λαῶν παρελήφθη· ὅτι ἐὰν ἡ ὕαινα ἐπιβῇ ἐπὶ τὴν σκιὰν ἀνθρώπου ἢ ζῴου, τὸ ἔχει ὑποχείριον, ἀποναρκοῦσα καὶ ἄφωνον καθιστῶσα αὐτό[16]. Ἡ παράστασις τῆς ψυχῆς ὡς σκιᾶς φαίνεται κοινὴ εἰς πάντας τοὺς ἀνθρώπους. Πάμπολλοι τῶν κατὰ φύσιν λαῶν φαντάζονται ὡς σκιὰν τὴν ψυχήν, ἢ δηλοῦσι ταύτην διὰ λέξεως σημαινούσης τὴν σκιάν[17]. Οἱ δ' ἀρχαῖοι Αἰγύπτιοι παρίστων, ἂν καὶ ὄχι πάντοτε, τὴν ψυχὴν τοῦ ἀνθρώπου ὡς μέλαιναν σκιάν[18]. Καὶ εἰς πολλοὺς δ' εὐρωπαϊκοὺς λαοὺς παρατηροῦνται ἴχνη τοιαύτης δοξασίας[19]. Παρ' ἡμῖν δὲ τὴν συνταύτισιν τῆς σκιᾶς πρὸς τὴν ψυχὴν ἐμφαίνει ὁ ἄλλοτε ὄχι ἀσυνήθης ἐντειχισμὸς τῆς σκιᾶς ἀνυπόπτου γέροντος διαβάτου ὑπὸ τὸν θεμέλιον λίθον οἰκοδομήματος, πρὸς ἀντικατάστασιν ἀνθρωποθυσίας. Προσέτι ἡ παρατήρησις Γερμανοῦ περιηγητοῦ τῆς ἀρχῆς τοῦ ΙΘ΄ αἰῶνος, ἧς τὴν ἀκρίβειαν δὲν ἐδυνήθην νὰ ἐξελέγξω, ὅτι οἱ Ἕλληνες πατοῦσι τὴν σκιὰν ἐκείνου, ὃν θέλουσι νὰ βλάψωσι[20].

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

16. [Ἀριστοτέλ.], Π. θαυμασ. ἀκουσμ. 145, σελ. 845a 24. Αἰλιανοῦ Ζ Ἱστ. ΣΤ΄, 14. Γ΄, 7. Γεωπον. ΙΕ΄, α΄, 10 (ὅπου ὀρθῶς ὁ Haupt ἀναγινώσκει *κατάγει αὐτὸν* ἀντὶ τοῦ *κ. ἑαυτήν*). Τιμόθ. Γαζαῖος 4, ἐν Hermes, τ. III, σ. 6: «ὅτι ἐν σελήνῃ ἐρχομένη (ὕαινα) ἐὰν κυνὸς ὄντος ἐπὶ στέγους λάβηται κάτωθεν τῆς αὐτοῦ σκιᾶς, αὐτὸν καταφέρει ἄνωθεν τὸν κύνα». Ὁ Haupt (ἐν Hermes, αὐτ.) σημειώνει ὅτι ἀναφέρεται ἡ δοξασία αὕτη καὶ ὑπὸ τοῦ Ἄραβος συγγραφέως Δαμιρί (παρὰ Bochart, Hierozoicon I, 3, 11).

17. J. Lubbock, Die Entstehung der Civilisation, κεφ. 5, σ. 182 κἑ. Edw. Tylor, Anfänge der Cultur, κεφ. 11, τ. I, σ. 42 κἑ. Frazer, The Golden Bough², τ. I. σ. 285 κἑ. Revue de l' hist. des religions, 1900, τ. 42, σ. 231 κἑ.

18. Maspero, Histoire des peuples d' Orient, τ. I, σ. 108.

19. Rochholz, Deutscher Glaube u. Brauch, τ. I, σ. 92 κἑ.

20. Bartholdy, Voyage en Grèce, Par. 1807, τ. II, σ. 57. Κατὰ τοὺς μέσους χρόνους τὰ γερμανικὰ νόμιμα ἐπέτρεπον εἰς μὴ ἐλεύθερον ἀδικηθέντα νὰ τιμωρῇ τὴν σκιὰν τοῦ ἀδικήσαντος ἐλευθέρου (Βλ. Rochholz, ἔνθ' ἀν.).